

گزارش رویداد "پاسخ‌های سیاستی به پدیده سالمندی جمعیت"

اولین رویداد از سلسله رویدادهای بین‌المللی "سیاست‌گذاری سالمندی جمعیت" با موضوع "پاسخ‌های سیاستی به پدیده سالمندی جمعیت" روز چهارشنبه ۱۵ مردادماه ۱۴۰۴ از ساعت ۱۵:۳۰ الی ۱۷ به وقت ایران توسط پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف برگزار شد. مخاطبانی از کشورهای بلژیک، بریتانیا، تایلند، بحرین، پاکستان، مصر، نیجریه، کنیا و ایران در این رویداد حضور داشتند.

در این نشست، آقای دکتر آیمان زهری، بنیانگذار و مدیر مرکز مطالعات مهاجرت و جمعیت مصر (EGYMIG) خانم جنیفر موریکنی، بنیانگذار کمپانی OWIT بلژیک و دکتر وقار الحسن نماینده پروفیسور دکتر اصغر زیدی استاد دانشگاه LSE و موسسه مطالعات سالمندی دانشگاه آکسفورد دیدگاه‌های خود را ذیل موضوعات نشست بیان کردند. همچنین، آقای امیر شهرآئینی، پژوهشگر حوزه سیاست‌گذاری نوآوری در پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف میزبان و دبیر این جلسه بود.

در این رویداد، مجموعه‌ای از موضوعات کلیدی مرتبط با پدیده سالمندی جمعیت مورد بحث و بررسی قرار گرفت. از جمله این مباحث می‌توان به اهمیت بازطراحی نظام تامین اجتماعی با هدف حفظ پایداری مستمری‌ها و نظام‌های بازنشستگی، استراتژی‌های یکپارچه مراقبت از سالمندان و نیروی کار در جوامع رو به سالمندی و ایجاد ظرفیت‌های لازم در دولت‌ها برای آینده‌نگری جمعیتی اشاره کرد. همچنین بر اهمیت سیاست‌گذاری مهاجرت به عنوان یک ابزار کلیدی در جهت جبران کمبود نیروی کار و همکاری بین‌المللی در سیاست‌گذاری سالمندی با بهره‌گیری از رویکردهای تطبیقی و مدل‌های موفق جهانی نیز تاکید شد.

SPRI POLICY EVENTS #136

Policy Responses to Population Aging: Strategies for Demographic Transition

■ Wednesday, August 6th, 2025 ■

■ 15:30 IRAN-15:00 EGYPT-14:00 CEST ■

Jennifer Moriconi
Founder of OWIT

BELGIUM

Dr. Asghar Zaidi
Professor at LSE
Oxford Institute of Population Ageing

UK

Dr. Ayman Zohry
Founding President of the Egyptian Society
for Migration Studies (EGYMIG)

EGYPT

Dr. Norman Makunika
PhD in Demography
Chulalongkorn University
College of Population Studies

KENYA

Amir Shahraini
[MODERATOR]
Innovation Policy Researcher
Sharif Policy Research Institute (SPRI)

IRAN

Sharif University
of Technology (SUT)

Sharif Policy
Research Institute (SPRI)

<https://vc.sharif.edu/ch/spri>

LIVE ((•))

در ابتدای این نشست، آقای شهرآئینی ضمن معرفی موضوع رویداد و اعضای پنل، توضیحاتی در خصوص این سلسله رویدادهای پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف ارائه کرد. مباحث مطرح شده در این نشست، به‌طور کلی، ذیل شش دسته زیر بود:

- بازطراحی نظام تامین اجتماعی؛ حفظ مستمری‌ها و سیستم‌های بازنشستگی تحت فشار سالمندی
- استراتژی‌های یکپارچه مراقبت از سالمندان و نیروی کار در جوامع رو به سالمندی
- آمادگی نهادی و دولتی: ایجاد ظرفیت نهادی برای آینده‌نگری جمعیتی
- همبستگی بین نسلی و اجماع سیاسی: ایجاد تعادل بین نیازهای نسل‌های پیر و جوان
- سیاست مهاجرت به عنوان یک ابزار جمعیتی: استفاده استراتژیک از مهاجرت برای رفع شکاف‌های نیروی کار
- همکاری بین‌المللی در سیاست‌گذاری سالمندی: رویکردهای تطبیقی و شیوه‌های موفق جهانی

در بخش اول رویداد، آقای دکتر زهری به ارائه مطالعات سیاستی خود از پدیده سالمندی جمعیت پرداخت. وی در ابتدا تعاریفی از مفهوم سالمندی جمعیت را بیان کرد و سپس به بیان وضعیت مصر در زمینه سالمندی جمعیت پرداخت. مصر در دسته کشورهای قرار می‌گیرد که در دهه‌های آینده دچار سالمندی جمعیت خواهد شد؛ بنابراین همفکری و گفتگو در خصوص سیاست‌گذاری این پدیده در این کشور هم‌اکنون از مسائل ضروری اجتماعی به شمار می‌رود.

در حال حاضر، نرخ زاد و ولد در سال ۲۰۲۵ در مصر، ۲.۵ فرزند به ازای هر مادر است که این عدد نسبت به میانگین ۶ فرزند به ازای هر مادر در دهه ۱۹۶۰ میلادی، کاهش چشم‌گیری محسوب می‌شود. علاوه بر آن، رسیدن میانگین طول عمر در مصر به ۷۳ سال، روند سالمندی جمعیت را در این کشور تسریع می‌کند. پیشبینی‌ها نشان می‌دهد تا سال ۲۰۵۰ میلادی جمعیت سالمندان بالای ۶۰ سال در مصر به دو برابر میزان کنونی می‌رسد.

آقای دکتر زهری در ادامه بیان می‌کند اگرچه پدیده سالمندی جمعیت همواره با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی زیادی همراه است اما در این زمینه فرصت‌هایی نیز وجود دارد که با سیاست‌گذاری موفق می‌توان از این ظرفیت‌ها استفاده کرد. به عنوان مثال، از فرصت‌های کمتر ذکر شده در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- استفاده از دانش و مهارت‌های نسل سالمند از طریق مشاوره، مربی‌گری و آموزش نسل جوان

- توسعه گردشگری سالمندی، گردشگری سلامت، و محصولات فرهنگی ویژه آن‌ها
- تقاضای گسترده برای محصولات و خدمات مرتبط با سالمندان، محرک نوآوری و ایجاد کسب‌وکارهای جدید، رشد صنایع مراقبت خانگی، توانبخشی، و فناوری‌های سلامت
- نقش سالمندان در انتقال ارزش‌ها، فرهنگ و تاریخ شفاهی جامعه؛ سالمندان فعال می‌توانند سهم بزرگی در پروژه‌های اجتماعی و فرهنگی ایفا کنند.
- مشارکت سیاسی و فعالیت‌های اجتماعی سالمندان می‌تواند به تعمیق دموکراسی در جوامع کمک کند.

در ادامه آقای دکتر زهری به تشریح چالش‌های اجتماعی و اقتصادی ناشی از سالمندی جمعیت پرداخت. از مهمترین و بارزترین چالش‌های پدیده سالمندی جمعیت نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- افزایش فشار بر نظام‌های بازنشستگی؛ کاهش نسبت جمعیت شاغل به بازنشسته و بالا رفتن هزینه‌های پرداخت مستمری
- افزایش هزینه‌های سلامت و مراقبت؛ رشد تقاضا برای خدمات درمانی، مراقبتی و توانبخشی
- کمبود نیروی کار فعال؛ کاهش جمعیت در سن کار و احتمال افت بهره‌وری اقتصادی.
- کاهش رشد اقتصادی؛ به دلیل مصرف کمتر و سرمایه‌گذاری محافظه‌کارانه‌تر از سوی سالمندان
- نیاز به بازطراحی زیرساخت‌ها؛ از حمل‌ونقل گرفته تا مسکن و فناوری، متناسب با نیازهای سالمندان
- افزایش وابستگی بین‌نسلی؛ فشار بیشتر بر خانواده‌ها برای مراقبت از سالمندان
- انزوای اجتماعی و تنهایی؛ کاهش مشارکت فیزیکی سالمندان به دلیل مشکلات جسمی یا محدودیت‌های حرکتی
- تغییر ساختار خانواده و جامعه؛ کوچک‌تر شدن خانواده‌ها و کاهش حمایت‌های سنتی

- شکاف بین‌نسلی؛ تفاوت نگرش‌ها، سبک زندگی و فناوری بین نسل‌ها که می‌تواند به کاهش همبستگی اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی منجر شود.

دکتر زهری معتقد است عمده تمرکز سیاستگذاران جمعیت باید بر مسئله پایداری نظام تامین اجتماعی و نظام سلامت باشد؛ زیرا این دو بخش بیشترین تاثیر و یا به عبارتی آسیب را از سالمندی جمعیت خواهند دید. در انتهای این بخش، دکتر زهری بر این نکته تاکید کرد که توسعه اقتصادی پایدار بدون در نظر گرفتن ابعاد پیچیده پدیده سالمندی جمعیت ممکن نخواهد بود.

6

خانم جنیفر موریکنی در خصوص گسترش دسترس‌پذیری سالمندان به خدمات سلامت نکاتی را بیان کرد. وی با اشاره به نقش ابزارهای سلامت دیجیتال در دسترس‌پذیری خدمات سلامت برای سالمندان، به لزوم گسترش خدمات از راه دور برای سالمندان تاکید کرد. خانم موریکنی افزود در حال حاضر موسسات پژوهشی متعددی در اروپا بر روی توسعه خدمات موردنیاز سالمندان کار می‌کنند.

خانم موریکنی اضافه می‌کند با گسترش پدیده سالمندی در برخی کشورهای اروپایی، شیوه‌های جدیدی از همزیستی بین نسل‌ها بوجود آمده است. به طور مثال در هلند، برخی دانشجویان و افراد شاغل که توانایی تهیه مسکن مجزا را ندارند به سکونت در خانه افراد سالمند در ازای مراقبت و نگهداری از آن‌ها روی آورده‌اند. بنظر می‌رسد با گسترش پدیده سالمندی، چنین شیوه‌های همزیستی نیز رواج یابد.

در برخی کشورهای اروپایی، دهکده‌های اختصاصی برای سالمندان طراحی شده است که دارای به روز ترین امکانات تفریحی، بهداشتی و مراقبتی برای آن‌ها است. خانم موریکنی بیان می‌کند سالمندانی از کانادا و آمریکا نیز برای گذراندن دوره سالمندی خود به این دهکده‌ها مهاجرت می‌کنند. چنین شیوه‌هایی نشان می‌دهد علاوه بر تغییراتی که سالمندی جمعیت برای اقتصاد به ارمغان می‌آورد، این پدیده تغییراتی نیز در شیوه زندگی و تعاملات ما به همراه خواهد داشت.

در بخش دیگری از این پنل، آقای وقار الحسن بیان می‌کند برای مواجهه مؤثر با پدیده سالمندی جمعیت، سیاست‌گذاری بلندمدت دولت‌ها در برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی باید جامع، آینده‌نگر و مبتنی بر داده‌های جمعیتی باشد. در واقع، این دو بعد باید هم‌زمان هم به کاهش هزینه‌های بلندمدت و هم به بهره‌گیری از فرصت‌های سالمندی کمک کنند. ایجاد صندوق‌های ویژه سالمندی (Elderly Trust Funds) برای تأمین مالی بلندمدت خدمات برای سالمندان، بازنگری در سن بازنشستگی، نرخ حق بیمه و مدل‌های پرداخت مستمری برای پایداری مالی در این زمینه می‌تواند مؤثر باشد.

در انتهای پنل، آقای الحسن با اشاره به لزوم درس گرفتن از تجربیات موفق در زمینه سیاست‌گذاری سالمندی در دنیا بیان کرد کشورهای در حال توسعه برای مواجهه بهتر با پدیده سالمندی جمعیت می‌توانند از مدل‌های موفق جهانی با یک رویکرد یادگیری تطبیقی بهره ببرند؛ یعنی نه صرفاً کپی‌برداری، بلکه انتخاب، بومی‌سازی و ادغام بهترین تجربیات در ساختار اجتماعی

و اقتصادی خود. در این زمینه بررسی تجربیات کشورهای که پیش‌تر با سالمندی شدید مواجه شده‌اند، مثل ژاپن، سوئد، آلمان و کره جنوبی بسیار اهمیت دارد. تحلیل داده‌های سیاستی، شاخص‌های کیفیت زندگی، و مدل‌های مراقبتی آنها، شناسایی سیاست‌های قابل انتقال (مثل سیستم مراقبت خانگی ژاپن یا نظام بازنشستگی چندسطحی هلند) تطبیق مدل‌ها با ساختار جمعیت‌شناسی، فرهنگ، منابع مالی و اولویت‌های سیاسی داخلی در این زمینه راهگشاست.